

*Megnyitó beszéd**

ERDÉLYI ZSUZSANNA

Tisztelt ünneplő közönség, Püspök Úr, Perjel Úr, Polgármester Úr, Igazgató Asszony!

Felemelő feladatul kaptam, hogy ezen a jeles napon Szeged híres szülöttének, Bálint Sándornak az alakját idézzem s az emlékére rendezett életmű-kiállítást megnyissam. Halmozottan jeles ez a nap és az utána következők is, amelyek akár egy ember lelkiségére, sorsára nézve jelzésértékűek is lehetnek, ahogy erre a megsejtett, ám rejtett összefüggésekre maga Bálint Sándor utalt. Ahogy mondta, maga is gyakran elgondolkozott róluk. 1979. augusztus 4-én, Havi Boldogasszony vigíliáján az alsóvárosi búcsún a 75-ik születésnapját ünneplő baráti körben magnóra rögzítettem szavait. Ezekből idézek valamennyit:

„...Ezök, ezök a napok neköm a legnagyobb ünnepeim közé tartoznak. Ugye Vasas Szent Pétör napján születtem. Talán nem véletlen, úgy elgondolkoztam rajta, hogy Vasas Szent Pétör napja Szögednek egyik fogadalmi ünnepe vót kétszáz esztendőn keresztül... 1738-ban ezön a napon szünt meg a pestisjárvány... Augusztus 2-án van Porciunkula ünnepe, ... a franciskanizmusnak, a Ferenc-rendnek egyik legnagyobb ünnepe... milyen csodálatos költészetet hozott létre a szeráfi szentnek a tisztelete: a közvetlen anyanyelvi imádság, éneklés – talán nem véletlen, hogy éppen ezt a Porciunkulát értem meg a második napon. Akkor a harmadik nap... Szent István vértanú átvitele. Ez valami hitvalló magatartásra ösztönözne. Augusztus negyediké Szent Domonkos napja, az olvasó ünnepe, megint a népi jámborságnak egyik legfőbb eszköze. Ugyanakkor pedig a Havi Boldogasszonynak a vigíliája, amit most ünnepelünk. Augusztus 5-én, akkor péntöki napra esött, akkor ünnepelték a csököt – sokáig vártak a szüleim rám, amíg ide érköztem – a körösztlői lakomára, azt mondják itt a szögediek, hogy csök. Főzték a nagy bogrács paprikást, az atyafiság, vagy harminc-negyven személy, összegyülekezött ottan. Azt mondják, hogy sokat bögtem azon a napon, hát – ez is az ünnepnek a hangulatához jár, és augusztus 6-án Urunk színeváltozása napján körösztltek meg, egy vak ferencrendi barát, bizonyos Rábai Máté. Hát ezök a megilletődésnek és az elgondolkozásnak napjai számomra...”

Valamiféle kegyelmi időszaknak tekintette Bálint Sándor a születése körüli napokat. Az „elgondolkozásnak és a megilletődésnek” évente ismétlődő állapotában, az adott összefüggések megsejdtetésében sorsirányító, életutat befolyásoló erőt vélt fölfelezni, mintegy jövőbéli feladatok teljesítésére fölkészülni. A számára kimértet mély hittel elfogadni és Isten segítségével végrehajtani, ezzel használni az őt körülvevő kis- és nagyközösségnek: családnak, városnak, népnek, nemzetnek, konkretizálva: a magyarságnak és az egyháznak.

Ma már tudjuk, hogy a számára kijelölt feladatot Isten kitüntető kegyelme nélkül nem tudta volna teljesíteni, és megpróbáltatásokkal teli pályáját végigjárni. Bálint

* Elhangzott A legszögedibb szögedi című, Bálint Sándor születésének 100. évfordulójára rendezett emlékkiállítás megnyitóján, 2004. augusztus 1-én, a Móra Ferenc Múzeumban.

Sándor egyedi jelenség volt. Az Alsóváros kitermelte nagytehetségű ősöknek „paraszi remeklése”. (Ez utóbbi az ő kifejezése volt.) Belső mélységeiben követhetetlen. Szellemi gazdagságában utolérhetetlen. Tudása biztonságot nyújtott. Emberi, lelki adottságai meletet árasztottak. Valami fény vette őt körül, amelynek sugárzása a vele beszélőre, reánk is, áterjedt. Átterjedt derűje, jósága, létfeltétel erejű vallásossága, szinte Szent Ferenc-i lelkülete. A vele töltött idő során az ember különös belső szűrésen esett át. Úgy érezte, lelke átmosódott, szennyeitől megszabadult. Tisztább lett, jobb lett, talán nem túlzás azt mondani, hogy megigazult. El is szégyellte magát, mintegy a jóság tükörképében látva önnön énjét, saját gyarlóságait, hibáit, emberi gyengéit. Úgy, ahogy volt, csodáltam őt.

Szegeden járva mindig betértem a Dómba. Őerte is imádkoztam, hogy maradjon még sokáig közöttünk. Megköszöntem Istennek, hogy adta őt nekünk, adta a magyar tudománynak és Szegednek, s adta őt példának. Példának, miként kell élni az igaz embernek, miképpen kell megmaradni Isten közelében a megalázások, megszegyenyítések alatt és ellenére. Sohasem tagadta, hogy megszenvedte a politikai meghurcolásokat, bűnvádi eljárásokat, de mély hitéből telt ezek belső kamatoztatására is. Krisztusi lelkülettel tudott tönkrevőire nézni, sőt még megbocsátani is nekik. 65-ös kényszernyugdíjazásától kezdve élete anyagi gondokkal, méltatlan helyzetekkel volt terhelt. A hite és a munka tartotta benne a lelket. A *Vir dolorum* – Fájdalom férfija – azaz a szenvedő Krisztus tudata és látványa emelte őt a napi lét gyötrelmei fölé, olyannyira, hogy még mosolyogni is tudott, amikor keserves éveiről szólt. Ellenségeiről, meggyöttrőiről szánakozó sajnálattal tudta mondani: „Szögényök, nem adatott mög nekik a hit világossága.”

Sajátságosnak tűnhet, hogy először Bálint Sándor emberi, lelki arculatáról szóltam. Elsőként nála ugyanis az ember képe ivódik belénk kitörölhetetlenül, s csak azután a tudósé.

S most röviden róla szólok, a széles látókörű polihisztorról, népe nagy krónikásáról. Népe alatt szűkítetten az Alsóváros, Szeged, a város kirajzása – homokvilág, majd tágítva a kört, a magyar nép, a magyar nemzet összességét értem.

Bálint Sándor 1904-ben, éppen ma száz esztendeje látta meg a napvilágot, nagyon várt, késői egyetlen gyerekként, és 1980-ban Budapesten ostoba utcai baleset következtében halt meg május 10-én. Az agrárjellegű Alsóváros közösségi és családi hagyománya a kertészkedő-paprikatermelő cíviszülők gyermekének helyét a kertben és a földeken jelölte ki. Nem így történt. Az életút más irányba, a tudomány világába vezetett, nagyívű pályát jelölve ki neki. Bálint Sándor egy széleskörű tudományág megalapítója, a magyar vallási néprajz, a népi vallásosság hazai kutatásának megalapozója, kibontakoztatója. Mivel a népelet teljességét vizsgálta, sokarcú tudóssá kellett válnia. Az általános néprajzon túl mind a teológia-liturgia, mind a művelődéstörténet-irodalom-nyelvészet, sőt még az ipartörténet területén is otthonosan kellett mozognia. Tudományközi rálátása révén hatalmas összefüggő szellemi földrészt ismertetett meg velünk. A széles utakat éppen úgy megjelölte, mint a keskenyebb ösvényeket, vagyis teljes bejárhatóságot biztosított a magyar nép szellemi-lelki arculatának, anyagi kultúrájának múltbéli és jelenkori megismerésében. Szűkebb hazájáról, a szegedi nagytájról szerzett kutatási anyagát nem önmagában tárgyalta, hanem a teljes hazai hagyományba illesztette bele, és a keresztény kultúrába ágyazott európai háttérrel vetítette

ki. Most csak néhány művét említem, amely e szélesre táguló panorámába illik. Nyelvészeti munkásságára utal az egyedülálló Szegedi szótár és a Szegedi példabeszédek és jeles mondások, mintegy a szegedi népnyelv enciklopédiája. A Szeged reneszánsz-kori műveltsége pedig a 15-16. századi Szeged társadalmi és szellemtörténeti rajzát adja. A Szeged városa című műve a város művészettörténeti múltjába vezet minket. A szegedi papucs és A szegedi paprika az alsóvárosi ősök rátermettségét, kézműipari készségét mutatja be. A Tombác János meséi egy kiváló képességű tanyai mese-mondón keresztül a népi alkotótehetségnek állít emléket. Összefoglaló nagy monográfiája, a három kötetes A szegedi nemzet a város és a háttér-Homokország településtörténeti, mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, kulturális és vallási életéről ad számot.

A hetvenes évek enyhültebb légkörében megjelentethette a Szent István Kiadó jóvoltából a vallási néphagyomány területén végzett alapvető kutatásainak eredményeit: A Karácsony, húsvét, pünkösd, majd a két kötetes Ünnepi kalendárium jelentősége gyorsan változó, életformát váltó világunkban egyre szembevetőbb. Pótolhatatlan tárháza–kézikönyve kutatóknak, laikusnak egyaránt. E művek birtokában értékeljük csak igazán, mit jelent a népi vallásosság hagyományvilágában rejtőzködő szellemi örökség, amely az eurázsiai kultúrához tartozó ember egész hit- és hiedelemvilágát, vallási fejlődését követi és bonyolult eszmei szövevényként vetíti ki.

Nem egy rövid köszöntő méltatás, de egy hosszú tanulmány sem érzékeltethető eléggé azt az átfogó, sokrétű munkát, emberi, szakmai teljesítményt, amelyet mind a szűkebb haza, Szeged és környéke, mind pedig az egész magyar néprajztudomány és filológia köszönhet Bálint Sándornak, ahogy őt elnevezték, a legszögdedebb szögédinek. Köszönheti kimagasló szakmai eredményeit és köszönheti sugárzó emberségét, a keresztény szeretet megtestesítését, a sötét korszakokban másoknak is világító fényét. Bár hirtelen halála sok tervbe vett vagy félig kész művétől fosztott meg minket, mégis teljes az életműve, mert hordozza a hit, a szellem, a tudás egységének napjainkra divatjamúlt, ám soha föl nem adható eszményét.

Még csak annyit, hogy élete során nem adatott meg neki a közösségi elismerés öröme, de az utókor 1998-ban a magyar népi kultúra megismertetése érdekében kifejtett munkásságát a kitüntető Magyar Örökség-díjjal jutalmazta.

És most illesse köszönet a múzeum vezetőjét a reprezentatív kiállítás megszerzéséért s munkatársait áldozatos munkájukért.

* * *

Nem tudom befejezni szavaimat anélkül, hogy az ünnepi érzelmek mellett ne adjak hangot a bennem lévő mélységes szomorúságnak. Amikor a múzeum fölkérését elfogadtam, szétáradt bennem az ünnepi érzés, éles képekben jelent meg a múlt. Eszembe jutott immáron bő negyven éves szakmai kapcsolatunk minden mozzanata, az archaikus népi imádság műfaj feltárása, az alsóvárosi búcsú-gyűjtéseim, az Ünnepi kalendárium lektorálása során kialakult barátságunk.

Ez a munka gyakori találkozást igényelt. Ha Pesten járt, ő keresett fel, de inkább én mentem le Szegedre, lévén ő Sára betegsége miatt helyhez kötöttebb. Egyik alsóvárosi búcsún elsétáltunk a szülőházához, amelyre halála után tisztelői emléktáblát is helyeztek, és születése napján mindig megkoszorúztak. Nem lesz több koszorúzás.

Ennek vége. Szülőházát lebontják, sok érték mellett ezt is fölfalta a piac igénye, a fogyasztói mentalitás mohósága, és ezt lehetővé tette a lélekben kiüresedett társadalom közönye. A társadalom fogalmi körébe természetesen a hivatal is beletartozik, a közösség első számú vezetése, felelőse.

Mi most Bálint Sándort ünnepeljük születésének 100. évfordulóján. És azt a házat, amelyben a napvilágot meglátta, éppen most verik szét döbbenetes időzítéssel. Ez egyszerűen érthetetlen és elfogadhatatlan. Ebben a házban szerettük volna – logikusan – a népi vallásosság-kutatás nemzetközi centrumát kialakítani. A közösség magáról olyan szegénységi bizonyítványt állított ki, amelyet még századok múltán is élénken lobogtatnak. E gyászos tény a város történetébe nem éppen ékes betűkkel lesz beírva, egy korszak hálátlanságának jeleként.

Bálint Sándor nagyon-nagyon szerette városát. Ízig-vérig szegedi-alsóvárosi volt. Szinte nagy betűvel írta nevét: Város, Urbs. Minden tehetségét, tudósi tevékenységét szolgálatába állította. A Tisza szögletében kialakuló Szeged – neve is mutatja eredetét – iránti hűsége megrendítő volt. Ezt a hűséget a város nem méltányolta, nem viszonzta. Sőt. Sok keserűséget okozott neki a hivatalos Szeged, amikor a hatvanas évek közepén meghurcolták és elítélték, és sok keserűséget váltana ki belőle a jelenlegi hivatalos Szeged, ha látná, mi történik a Pálfy utca 2-ben. A mi szomorúságunkról és keserűségünkről nem beszélünk, de biztos, hogy ennek a mai napnak ambivalens érzéseit nem tudjuk feledni. Ünnepelni jöttem Szegedre, és most nehéz szívvel állok itt, nemcsak én egyedül, hanem velem együtt nagyon sokan. „Szögények, nem adatott mög nekik a hit világossága” – mondta a 60-as évekre emlékezve politikai ellenfeleire, pályáját tönkretévökre. Most így mondaná: – „Szögények, nem adatott mög nekik a szellem világossága.” Én meg úgy mondanám: van, ki koszorúval ünnepel, van, aki buldózerrel...

Erdélyi Zsuzsanna megnyitja a kiállítást (Dömötör Mihály felvétele)

Ferencz Éva énekmondó, a megnyitó közreműködője (Dömötör Mihály felvétele)

A közönség, Erdélyi Zsuzsannával és a háttérben Lantos Miklós fotóművésszel
(Dömötör Mihály felvétele)

N. Szabó Magdolna, a kiállítás rendezője, Ferencz Éva énekmondó és
Vörös Gabriella, a múzeum igazgatója (Kószó Jenő felvétele)